

контроль за ходом фінансово-податкових надходжень. Проте одразу ж після роботи з'їздів Рад увага до тих, хто не сплачував податки, зростала, місцеві органи влади ставали більш агресивними і недоступними. З іншого боку, представники селян і робітників отримували можливість висловлювати на з'їздах Рад свої вимоги і побажання, а владні структури змушені були в ряді випадків рахуватися з думкою простих делегатів.

В цілому ж з'їзди Рад на Поділлі відбивали прагнення партійних структур посилити свій вплив на місцеві органи влади - Ради, зробити їх слухняним знаряддям у здійсненні власних комуністичних експериментів. Місцеві Ради та їх з'їзди були частиною радянської державної системи, яка базувалася на жорсткому підпорядкуванні центру і підлеглості партійним установам.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (березень 1919 р.). - Хрестоматія з історії держава і права. В 2-х томах. Том 2. Лютий 1917-1996. За ред. В.Д. Гончаренка. - К., 1997. - С. 140-142; 2. Там само. - С. 143-144; 3. Отчет губисполкома Подолии за 1920-1921 гг. - Винница, 1922. - С. 15; 4. Сборник постановлений и распоряжений ВУЦВК У созыва. Вып. 1. - Харьков, 1921. - С. 32; 5. ДАВО. - Ф.Р - 925. - Оп. 2. - Спр. 377. - Арк. 3; Стенографический отчет 2-го губернского съезда Советов Подолии 3-5 декабря 1921 г. - Винница, 1922. - С. 55; ДАВО. - Ф.Р - 925. - Оп. 2. - Спр. 498. - Арк. 1; ДАВО. - Ф.Р - 925. - оп. 5. - спр. 56. - Арк. 14-15; 6. ДАВО. - Ф.Р. - 925. - оп. 3. - Спр. 62.- Арк. 36; 7. Отчет губисполкома Подолии за 1920-1921 гг. - С. 15-20; Стенографический отчет 2-го губернского съезда Советов Подолии 3-5 декабря 1921 г. - С. 12-15; 8. ДАВО. - Ф.Р - 925. - Оп. 2. - Спр. 1264. - Арк. 52; Там само. - Спр. 1265. - Арк. 35; Там само. - Спр. 1266. - Арк. 26, 26³⁸, Там само. - Спр. 1267. - Арк. 20, 20³⁸; 9. ДАВО. - Ф.Р - 925. - Оп. 2. - Спр. -1264. - Арк. 49-56; Там само. - Спр. 1266. - Арк. 25-33; Там само. - Спр. 1265. - 1265. - Арк. 34 - 67; Там само. - Спр. 1267. - Арк. 20⁸ - 29; 10. Стенографический отчет 2-го губернского съезда Советов Подолии 3 5 декабря 1921 г. - С. 45 - 46; ДАВО. - Ф.Р - 925. - Оп. 5. - Спр. 56. - Арк. 14 - 15 та ін.

П.С\ Григорчук, О.А. Мельничук

ПРОДОВОЛЬЧА ПОЛІТИКА БІЛЬШОВИКІВ НА ПОДІЛЛІ У 1919-1920 рр.

Продовольче питання було одним з першочергових, яке серйозно постало перед більшовиками після захоплення ними влади. Адже від успішного продовольчого постачання численної Червоної армії та пролетарських мас великих промислових міст залежала підтримка та подальші успіхи радянської влади. Недаремно вождем більшовиків боротьба за хліб ототожнювалася з боротьбою за соціалізм.

Свої труднощі на продовольчому фронті більшовики пов'язували, насамперед, із незалежністю сільських товаровиробників, які "звикли продавати вільно свій хліб, і кожний селянин вважав це своїм невід'ємним правом."¹ Але ж новостворена держава не збиралася спілкуватися з ними через ринок. Висуваючи на передній план в комуністичній доктрині позаекономічний примус, більшовики розраховували вирішити продовольче питання за допомогою простих рішень, ґрунтованих на насиллі. Прикладом цього став введений у дію спеціальний декрет ВДВК від 9 травня 1918 р., який проголошував продовольчу диктатуру, надаючи Наркомпроду та його органам надзвичайні повноваження щодо конфіскації хліба у селян. Насильне вилучення хлібних запасів покладалось на підпорядковані наркомату військові формування та організовані продзагони із робітників.

Продовольче питання розглядалося більшовиками як складова частина теорії класової боротьби. Значною мірою цьому сприяв проголошений класовий принцип продовольчої розкладки: "з бідних селян нічого, з середняка помірно, з заможних багато"². Застосування такого підходу перетворювало продрозкладку в інструмент гнучкої класової політики більшовицької партії на селі, націленої на політичне розшарування селянства.

Сприяння державним органам у вилученні продовольчої розкладки шляхом розшарування села мали забезпечити створені згідно з декретом ВЦВК від 11 червня 1918 р. комітети бідноти. Участь у зборі хліба визначилась як одне з основних завдань

новостворених організацій, які в своїй діяльності підпорядковувались Наркомпроду та ВУЦВК.

Партійно-державне керівництво радянської Росії неабиякі надії поклало на регіон України, сподіваючись з утвердженням тут своєї влади вилучити максимальну кількість продовольства та сільськогосподарської сировини. Більшовицька газета "Правда" з цього приводу в лютому 1919 р. писала: "Відновлення на Україні радянської влади обіцяє в найближчому майбутньому досить захоплюючі перспективи і для голодуєчої Росії". Організація продовольчих і сировинних поставок в Росію була головним завданням маріонеткового Тимчасового робітничо-селянського уряду України. Вже наприкінці січня 1919 р. він видав декрет "Про організацію продовольчої справи на Україні", яким запроваджував державну монополію на заготівлю продовольства. А у прийнятому- на початку лютого 1919 р. декреті "Про продовольство для РРФСР" Раднарком УСРР запевняв більшовицьке керівництво про своє невпинне піклування про "якнайшвидше та найповніше постачання РРФСР"³.

Питання заготівлі та вивезення хліба, як і інших продуктів харчування з України, знаходилося під монопольним контролем ЦК РКП(б). Останній 19 лютого 1919 р. ухвалив постанову про продрозкладку в Україні, проект якої був підготовлений А. Цюрупом та обговорений колегією Наркомпроду РРФСР. У постанові пропонувалось урядові України шляхом агітації переконати селян у необхідності запровадження розкладки. Партійний центр зобов'язував Наркомпрод УСРР визначити кількість хліба, яка припадає за розкладкою на кожну місцевість. Комуністичний розподіл і продрозкладка, на яких він базувався в Україні, були запроваджені декретом ВУЦВК від 12 квітня 1919 р. Продрозкладка встановлювалася в обсязі 140 мільйонів пудів⁴.

Однак у 1919 р. продовольча компанія на Україні не принесла бажаних результатів. Селяни-власники ігнорували вимоги заготівельників, нерідко вдаючись до збройного опору. До захоплення України білогвардійцями більшовикам вдалося зібрати не більше 8 мільйонів пудів хліба. Причому майже половину цієї кількості становило зерно, вивезене з поміщицьких маєтків.

Після поразки денікінських військ принципи продовольчої політики більшовиків не змінилися. Законом від 26 лютого 1920 р. хлібна розкладка затверджувалася в обсязі 160 мільйонів пудів. Вилученню хліба підлягали господарства із засівною площею понад три десятини, хоча й не виключалось її поширення на менш заможні господарства. З метою захоплення хлібних ресурсів руками сільської бідноти і приборкання селян-власників, власті розпатюваїи на селі соціальну ворожнечу, заохочуючи селян певною часткою реквізованих надходжень. Так, для забезпечення підтримки сільською біднотою кампаній по вилученню хліба, передбачалось залишення у волосних амбарах на потреби пролетаризованих верств села від 10 до 25 % обсягу розкладки.

Як і попереднього року, продовольча політика виходила за межі простої заготівлі хліба, ставши одним з головних компонентів класової боротьби. В розісланій у травні 1920 р. урядовій директиві наголошувалося, що продовольче питання в Україні є насамперед питанням політичним, питанням боротьби й подолання куркульства. Однак апарат влади, який лише формувался, не мав достатніх сил для вирішення питання силовими методами. Продовольчі загони та військові підрозділи, передані Наркомпроду, не могли здійснювати постійний контроль за виконанням розкладки.

Прагнучи знайти опору в українському селі, більшовики на початку 1920 р. зробили спробу відродити тут комітети бідноти. Однак пропозиція голови РНК Х.Г. Раковського, винесена на розгляд Харківської міської, а згодом і губернської конференції КП(б)У в січні-лютому 1920 р., не знайшла підтримки більшості делегатів. Лише ІV конференція КП(б)У в березні 1920 року прийняла рішення про створення паралельно з радами комітетів незаможних селян.

Постановою ВУЦВК та РНК УСРР про КНС від 9 травня 1920 р. на новостворені

організації покладалося завдання запровадження закону про хлібну розкладку й забезпечення сільської бідноти передбаченою в законі частиною заготівлі. Головою ВУЦВК та ВЦКНС Г.І. Петровським це завдання було визначено як надзвичайно важливе в діяльності КНС. Обов'язки, покладені на організації КНС, які стосувались їх участі у зборі продрозкладки, визначались інструкцією НКВС від 6 червня 1920 р. Згідно з її положеннями місцеві комнезами зобов'язувалися сповіщати радянських продовольчих агентів про заможних господарів та надсилати своїх представників для вилучення продуктів, допомагаючи всіма засобами загонам із реквізиції. На організації покладалося завдання не допускати вільного продажу хліба селянами або закупки його недержавними структурами. Крім того, до компетенції КНС переходило право здійснення контролю за зборами від перемолу зерна в млинах, яке раніше виконували ревкоми⁵.

Для виконання поставлених завдань радянська влада надавала комнезамам право застосування найрізноманітніших методів впливу на селян з метою вилучення якнайбільшої кількості продовольства. Одним з найперших чинників, які примусили б селян здавати хліб, мала стати публікація чорних і червоних списків, а також оголошення іменних списків осіб, що ігнорують здачу хліба. Одночасно пропонувалося широко застосовувати бойкотування осіб, що навмисно саботують постачання хліба, ганьблячи їх у резолюціях сходів і зборів, позбавляючи права на отримання товарів фабрично- заводської продукції, забороняючи виїзд з місця мешкання тощо. Коли ж зазначені заходи не матимуть потрібного успіху, комнезами зобов'язувалися викликати для реквізиції військові підрозділи, попередивши про це нездатчиків хліба. Крім сприяння у зборі хліба, за рішенням Політбюро ЦК КП(б)У від 10 червня 1920 р., представники від КНС мали право брати участь в апараті постачання і розподілу продовольства на селі. Таких представників виділяли губернські з'їзди або конференції незаможних селян (1-2 представники в губернських центрах.)

Наявність соціальної опори на селі в особі організацій КНС партійно-радянське керівництво розглядало як важливий фактор у справі виконання продрозкладки. У відозві ВУЦВК до робітників України, опублікованій в червні 1920 р., зазначалось, що без політичного завоювання села продовольчі органи безсилі виконати покладені на них завдання. Тому перед продзагонами ставилося завдання сприяти в утворенні комнезамів на місцях. За неповними даними лише протягом жовтня 1920 - березня 1921 рр. продзагони допомогли організувати 1800 комнезамів⁶.

Організовані комнезами ставали невід'ємною частиною продовольчого апарату. П'ята конференція КП(б)У, що відбулася в листопаді 1920 р., визнала таке поєднання досить вдалим. В її резолюції з продовольчого питання зазначалося, що робота комнезамів по розшаруванню села та їх боротьба із заможним селянством не лише технічно полегшувала розгортання продовольчих заготівель, але й одночасно створювала психологічні й організаційні передумови для успішного проведення продовольчої компанії. Результати проведеної продовольчої роботи із залученням до неї комітетів незаможних селян говорили самі за себе. Так, головним чином, саме завдяки КНС в українському селі було мобілізовано до кінця 1920 р. 71,5 млн. пудів хліба. З них лише за останні чотири місяці хліба було заготовлено в 6 раз більше, ніж за весь 1919 рік'.

Продовольча компанія на Правобережжі, а особливо в одному із його західних прикордонних регіонів - Поділлі, суттєво відрізнялася від загальноукраїнської. Головним чином на цьому позначалася нестабільність становища радянської влади в регіоні. Періодичність та короткочасність перебування на Поділлі радянських органів не давала їм змоги налагодити організовану систематичну роботу по вилученню продовольства у населення. Збір продрозкладки тут виконували в основному регулярні підрозділи Червоної армії, які цю кампанію проводили по-воєнному, в надзвичайно стислі терміни, намагаючись вивезти максимальну кількість продовольства та сільськогосподарської сировини .

Головним завданням губернського продкому в 1919 р. був вивіз запасу зерна, що залишила стара влада, і який знаходився на обліку комісій постачання. Загалом за цей період

з Поділля було вивезено і використано для місцевих цілей біля 750 тисяч пудів зерна⁸. Проте в більшості повітів ця робота була припинена в червні - серпні в результаті наступу денікінських військ та армії УНР.

В січні 1920 р., коли Вінниця знов була зайнята радянськими військами, був створений Подільський губпродком, який згодом було перейменовано в Опродкомгуб. До кампанії по вилученню продрозкладки були залучені кваліфіковані армійські продпрацівники. На посади повітових продкомісарів призначалися в основному досвідчені комдиви та комбриги військових частин Червоної армії, які дислокувалися на території повітів губернії. Завдяки військовій організації роботи за січень - травень 1920 р., тобто до захоплення Поділля польськими військами, більшовикам вдалося вилучити і вивезти звідси біля 2 млн. пудів зерна⁹.

Планомірну масштабну роботу по насильному вилученню продрозкладки з населення Поділля радянські продовольчі органи змогли розпочати лише з листопада 1920 р., після відступу з цієї території військ УНР та поверненням у Вінницю губернського продовольчого комітету. Цей період можна вважати початком активного залучення до збору продрозкладки апарату комнезамів. До цього часу робота окремих сільських КНС, створених за сприяння політпрацівників Червоної армії, зводилась в основному до забезпечення продовольством та фуражем військових частин, розташованих на їх території. До кінця 1920 р. продовольчими органами Поділля та комнезамами за допомогою жорстких силових методів було зібрано 7 млн. пудів хліба, що було перевиконанням покладеного на губернію плану продрозкладки (5,2 млн. пудів) і становило 10% від загальноукраїнських показників¹⁰. Для преміювання роботи організованої бідноти, за постановою Раднаркому УСРР від 23 січня 1921 р., у волостях Поділля, де комнезами проявляли максиматну активність при виконанні продрозкладки, пропонувалося провести на їх користь додатковий розподіл солі та мануфактури.

З метою сприяння комнезамам у виконанні хлібної розкладки, за постановою РНК від 21 січня 1921 р., в селах Поділля запроваджувався інститут п'ятихаток. Він формувався з п'яти господарств, згрупованих за територіальним принципом на чолі з п'ятихатнім. Останні вибиратися переважно з членів КНС і затверджуватися сільською трійкою. Організація п'ятихаток волості покладалася на голову волосного комнезаму, під його особисту відповідальність. Для цього голова волосного КНС повинен був організувати волтрійку в складі двох представників волкомнезаму та одного з волвиконкому. В свою чергу, волтрійки організувати відповідні трійки по селах. В обов'язки сільських трійок входили: перепис продуктів, встановлення кінцевого терміну їх здачі, а також застосування примусових заходів до тих, хто не виконав розкладку. Волосні і сільські трійки вважалися тимчасовими органами комнезамів, які після ншіагодження роботи в п'ятихатках могли бути розпущені за постановою повітового продкомісара¹¹.

Організація п'ятихаток по селах не лише ширше затучала до роботи сільські організації, але й покладала на них відповідальність за збір продрозкладки. Принцип територіального поділу на п'ятихатки дозволяв органам влади при посередництві комнезамів здійснювати контроль за збором продовольства, а в разі невиконання поставлених завдань - застосувати репресивні заходи.

При відсутності у селах сільтрійок роботу по визначенню розмірів продрозкладки здійснювали комісії, призначені сільською організацією КНС. Так, в постанові Юрковецького КНС Гайсинської округи від 16 січня 1921 р. вказувалося про призначення такої комісії в складі дванадцяти осіб, яка "визначить у кого і скільки можна взяти розкладки"¹². Такі повноваження, надані сільським КНС, забезпечували дотримання класового принципу розподілу продрозкладки.

Використовуючи організації КНС як покірних виконавців своїх розпоряджень, місцеві органи влади Поділля ретельно стежили, щоб комнезамівці не використовували зібраний хліб для задоволення власних потреб. Так, телефонограмою Подільського

губпродкому від 3 січня 1921 р. контролери КНС не допускалися до виміру зерна, що поступало від перемолу і яке повинно було знаходитись в повному розпорядженні Держконтори. За невиконання наказу передбачався арешт та покарання незаможників за привласнення державного надбання. Більше того, місцевим організаціям КНС заборонялось навіть розпоряджатися процентними відрахуваннями від зібраного по розкладці хліба, які перераховувались у фонд сільської бідноти і знаходилися під охороною КНС. Хліб з цього фонду дозволялося використовувати для власних потреб лише у виняткових випадках, за особистим розпорядженням Подільського продкомісара¹³.

Насильне вилучення продовольчої розкладки в необмежених розмірах не могло не відбитися на становищі в сільському господарстві Поділля. Селяни, в яких забирали майже увесь вирощений врожай, втрачали інтерес до праці. Посівні площі, особливо під технічні культури, різко скорочувались. Одержана після поділу поміщицьких маєтків земля залишалася необробленою. Донесення з місць свідчили про глибоку економічну кризу та загрозливе становище із збором продрозкладки. Так, продкомісар 34 кавдивізії в лютому 1921 р. доповідав в Бершадський партком, що продрозкладка майже не виконується, незважаючи навіть на участь у її проведенні організацій КНС¹⁴. В свою чергу заступник Подільського продкомісара змушений був визнати про повне припинення надходження хліба з прикордонних Могилівського та Ямпільського повітів¹⁵.

Економічна криза вплинула навіть на забезпечення продовольством військових частин, що дислокувались на території Поділля. Так, у рапорті командира 12 артдивізіону в травні 1921 р. повідомлялось: "комсклад і червоноармійці втрачають силу, збільшується процент захворювань через майже повну відсутність продовольства...". Начальник гарнізону Вінниці 13 травня 1921 р. змушений був видати наказ, згідно з яким хліб видавався лише бойовим підрозділам та лікувальним закладам, всім іншим його замінювали картоплею¹⁶.

Продовольчі труднощі ставали причинами падіння дисципліни та масового морального розкладу військових частин. Крадіжки, мародерства, насильство з боку військових підрозділів по відношенню до подільського селянина ставали звичним явищем. Не стали винятком і випадки застосування масового терору до жителів сіл. Так, після невиконання селянами наказу про збір продовольства і фуражу 15 квітня 1921 р. червоноармійським загonom було спалено більшу частину села Попова Гребля Чечельницького повіту¹⁷.

Зростання насилля над селом не могло не викликати адекватної реакції з боку селян. Невдоволення їх політикою продрозкладки з кінця весни 1920 р. переросло у масовий повстанський рух, який охопив майже всі губернії України. Одним із регіонів, де повстанський селянський рух сягнув найбільшого розмаху, була територія прикордонної Подільської губернії. За даними Реввійськнаради республіки на Поділлі діяло 25-30 відсотків від загальної кількості повстанських загонів. Враховуючи наростаючу силу повстанського руху, командуєчий Київським військовим округом (КВО) в жовтні 1920 р. оголосив про запровадження тут військового стану. Це рішення було підтвержене постановою Постійної наради при РНК УСРР по боротьбі з бандитизмом. Окремі повіти Поділля продовжували залишатися на військовому становищі до ліга 1923 р.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ленін В.І. Повне збр. тв. - Т.38. - С.7; 2. Решение партии и правительства по хозяйственным вопросам. Сб. док. за 50 лет. - Т.1. (1917-1928). - М., 1967. - С.91; 3. Малик Я.Й. Впровадження радянського режиму в українському селі (1919-1920). - Львів, 1996. - С.106; 4. Кульчицький С.В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). - К., 1996. - С.11; 5. ЦДАВО України.-Ф.257. - Оп.1. - Спр.5. - Арк.5; 6. Ревегук В.А. Продовольчі загани України в боротьбі за хліб // УІЖ. - 1933. - №3. - С.39; 7. Березовчук М.Д. Роль комнезамів в соціалістичній перебудові села // УІЖ.-1960. - №3. - С.53; 8. Хозяйственное строительство на Подолии. Отчет губэкономсовещания Украинскому экономическому совету за август- декабрь 1921 года.-Винница, 1922. - С.14; 9. Отчёт губисполкома Подолии (1920-1921 гг.). - Винница, 1922. - С.434; 10. Отчёт губисполкома Подолии (1920-1921 гг.). - С.438; 11. ДАВО.- Ф.П.-1. - Оп.1. - Спр.471. - Арк.25; 12. ДАВО.- Ф.Р.-2041. - Оп.1. - Спр.571.

tes.5; 13. ДАВО.- Ф.Р-2041. - Оп.1. - Спр.93. - Арк.39; 14. ДАВО.- Ф.Р-587. - Оп.1. - Спр.127. - Арк.64; 15. І.Г. Гірка правда.- Вінниця, 1997. - С.117; 16. ДАВО.- Ф.Р-925. - Оп.8. - Спр.56. - Арк.30 зв; 17. ДАВО.- »? -925. - Оп.8. - Спр.59. - Арк. 14-14 зв.

О.М.Завальнюк

**П.В.КЛИМЕНКО - ПРОФЕСОР КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (1919-1921 рр.)**

З-поміж молодого української наукової генерації, яка без вагань прийняла Національну дюцію 1917-1920 рр. і доклала багато зусиль для забезпечення національно-культурного дження українського народу, своїми непересічними особистими якостями, значним м потенціалом виділявся Пилип Васильович Клименко (1887-1955).

Він народився 6 листопада 1887 р. у с.Ярославка Козельського повіту Чернігівської губернії¹. Початкову освіту здобув у земській школі. У 1889-1907 рр. навчався в Ніжинській яській гімназії. Після її закінчення вступив на 1 курс економічного відділу Санкт-Петербурзького політехнічного інституту. Невдовзі зрозумівши, що обраний фах йому не лобасться, вирішив не продовжувати навчання у цьому закладі. Ближче до серця Пилипа г» гуманітарний профіль. Ще з дитячих років йому запали в душу сюжети про історичну увшину свого краю. Тож, порвавши з політехнікою, вирішив вчитися на історика. 1908 року він переводиться на історико-філологічний факультет університету св.Володимира відділ російської історії). Його наставником став професор М.В.Довнар-Запольський. Спеціалізувався з історії литовсько-руської держави. Був членом історико-етнографічного гудентського гуртка. Університет закінчив у 1912 р. Через два роки за наукову роботу "Зхідноруські цехи XVI- XVIII ст." (К.,1914) був нагороджений золотою медаллю. У цьому ^•слідженні з'ясовано стан ремісничого виробництва на території Литви і Білорусії, зроблено висновок, що занепад цехів у XVIII ст. пов'язаний з процесом соціально-му гномічної диференціації ремісників. Тоді ж побачила світ його наступна праця - "З історії гінансового ладу міста Дубно XVI-XVIII ст." (Юбилейный сборник статей. -К.,1914)².

Два роки перед Першою світовою війною працював у Київському центральному ігхві давніх актів. У 1914 р. його прийняли професорським стипендіатом в університет г= Володимира³. У 1915-1916 р., у зв'язку з воєнними подіями на Правобережній Україні, зрживав і працював у Москві⁴. Повернувшись до Києва, у 1917-1918 рр. склав магістерські •спити і отримав право викладати у вищій школі. Восени 1918 р. він дебютував в якості лектора Київського археологічного інституту.

Дізнавшись від колег і з преси про відкриття Кам'янець-Подільського державного •храїнського університету, 31-річний науковець вирішив поміняти бурхливу столицю на згашний адміністративний центр Поділля. На жаль, не збереглося точних відомостей як саме він вийшов на контакт із адміністрацією університетського закладу. Відомо лише, що 30 грудня 1918 р. на засіданні професорів і приват-доцентів історико-філологічного факультету Кам'янець-Подільського університету розглядалося прохання П.В.Клименка про вручення йому викладати лекції з історії⁵. Заявник явно порушив процедуру призначення на роботу у вищій навчальний заклад, яку українські університети перебрали від дореволюційних російських університетських закладів. Чому він не звернувся до з о.Міністра освіти П.І.Холодного, який вступив в права 26 грудня 1918 р.? Як йому вдалося аередати заяву до Кам'янця-Подільського в умовах боротьби проти гетьманщини та твердження демократичного ладу? Зрештою, ці питання не цікавили членів зібрання 30 -рудня 1918 р. Ректор І.І.Огієнко поінформував присутніх, що Пилип Васильович - зауковець, склав магістерські іспити і вже на цій підставі його можна рекомендувати на тусаду екстраординарного професора. Сам І.І.Огієнко, а за ним професор В.О.Біднов історик церкви) виступили в якості рецензентів наукового доробку (4 праці) претендента. їх •исновок зводився до того, що "праці Клименка дають цілковиту можливість і право